

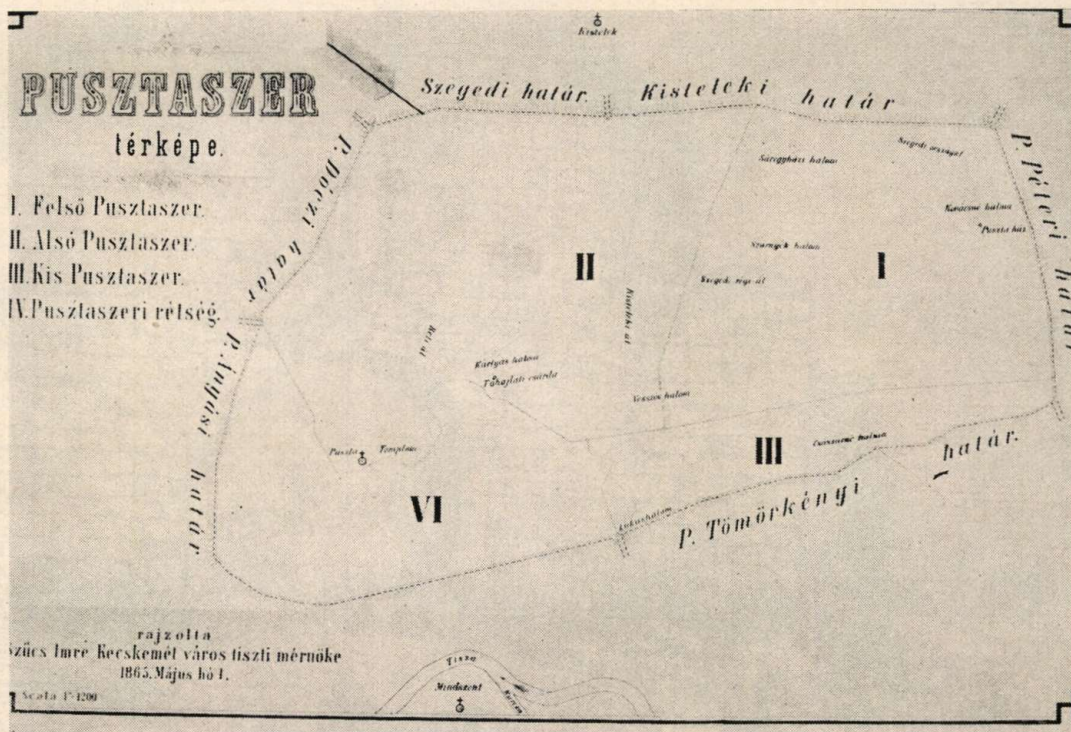
A pusztaszeri emlékhely

Ritka eset, hogy akkora zürzavar támadjon egy nagyjelentőségű történelmi esemény emlékhelye körül, mint a mi Pusztaszerünk esetében: két Pusztaszerünk is van, pontosabban a pusztaszeri emlékhely nem Pusztaszer községben van, Árpád-emlékművet idézünk legtöbbször, holott nem ez az egykori pusztaszeri események fő eleme, Nemzeti Emlékparkot kezdünk építeni, s még egészen pontosan nem is tisztáztuk, hogy minek az emlékezetére.

Tanulságos történet és örvendetes, hogy most kezd kitisztulni a helyzet.

A helyszín kérdése egyértelműen és pontosan tisztázható. A hely, ahol Anonymus, III. Béla király névtelen jegyzője, előadása szerint a honfoglaló törzsek első törvényhozó gyűlése lezajlott, kétségtelenül ez a föld: „a Tiszától Alpár homokjáiáig”, a mai földrajz szerint Kistelektől, illetőleg a Budapest–Szeged főúttól a Tiszáig terjedő terület valamely pontja. Csakhogy, sok minden történt azóta ezen a földön és a nevek is változtak vagy vándoroltak századok folyamán. Bizonyított történelmi tény, hogy a mai Sövényháza község határában, az Árpád-liget területén a középkorban város állott. Szer, illetőleg Szermonostor néven. Az itteni bencés apátság nevét 1233-ban említi először oklevél, s a monostor épületének az alapjai ma is ott láthatók. A múlt században pedig még falak és boltívek is állottak, amelyekről fényképek vannak, s a kövek egyes darbjait a szentesi múzeum őrzi.

A monostor és a város a törökkori harcokban pusztult el, de 1637-ből már emlék van arról, hogy újra települt. Ekkor azonban már Pusztaszer a neve, és már nem mezőváros többé, hanem kisebb pusztai település. Ettől kezdve ez az egész nagy pusztaság

Pusztaszer nevét viseli, s földesurai sűrűn váltakoznak: kamarai birtok, adományozzák, adják-veszik, zálogba adják. Így szerzett a nagy pusztát egyes részein zálogbirtokot Kecskemét és Szeged városa, valamint földesúri jogot a Pallavicini család. És a mai bonyodalmak eredete az, hogy a felsőpusztaszeri terület sokáig Kecskeméthez tartozott (ezért emelte itt a város a hét vezér emlékoszlopát), Alsó-Pusztaszer pedig Szeged birtoka lett, s ezen a birtokán telepítette a város Kistelek községet, ahová egy ideig Alsó-Pusztaszer is tartozott.

A nemzeti indolencia ott kezdődött, amikor 1894-ben a Pallavicini család alsó-pusztaszeri és sövényházai birtokaiból közel 60 000

kh területtel községet szervezett (az akkori közigazgatás rendje szerint „uradalmi községet” vagy „eszmei községet”, ahol a földesúr nevezte ki a tisztségviselőket), mégpedig Sövényháza néven, mert ott volt a földesúri kastélyuk. A régi Szer város földjén, a honfoglalók államalapítása helyén tehát uradalmi község lett más néven. S a millenniumra készülő ország urai – az országgyűléssel és a történelemtudósokkal együtt – túrték, hogy egy jött-ment örgrófcsalád meghamisítsa annak a helynek a nevét, ahol a magyar államalapítás döntő aktsusa lezajlott, ahol ennek nyomán egyházi és világi központ épült, s ahol ennek a tiszteletére az emlékművet is felállították.

A szermonostori apátság romjai 1836-ban

Ez a Ferenc József-i kor, az Osztrák–Magyar Monarchia számláját terheli. De megterhelte a maga számláját a Horthy-korszak is azzal, hogy a felső-pusztaszeri területen (a volt kecskeméti birtokrészen) 1934-ben új községet szerveztek, amit Pusztaszernek neveztek. Ezzel teljes lett a zűrzavar: a szeri helyszín nevét az örgróf kedve szerint meghamisították, az igazi nevet pedig átvitték

egy másik területre, ahol Kecskemét már felállította a maga ellen-emlékművét. (Az egésznek mégis történelmi alapja, hogy mindkét területet századokon keresztül Pusztaszernek neveztek, egyiket Alsó-, a másikat Felső-Pusztaszernek.)

De a mi számlánkon is van néhány rendezetlen tétel. Először is az, hogy szó nélkül túrtuk ezt a nemzeti történelmünkhöz mel-

atlan helyzetet. Mennyi közigazgatási területrendezést hajtottunk végre, de ezt az egyet nem rendeztük! A másik, hogy meg is becsüljük ezt az emlékhelyet, meg nem is. Pedig értelmét éppen mi gazdagítottuk egy lényegbevágó új vonással: 1945 tavaszán itt a Pallavicini birtokon kezdődött a nagy földreform, s azt mondtuk, hogy ez az új honfoglalás. Végül, de nem utolsó-

sorban sem a tudomány, sem a politika nem rendezte egyértelműen az új Magyarország lelkiismerete szerint ennek az emléknek a helyét és értelmét. Közben pedig felnőtt az országon belüli és nemzetközi idegenforgalom, s évente növekvő tizedezrek előtt válik nyilvánvalóvá a zavar: tulajdonképpen hol és mire kell emlékeznünk? És ezt különösen tisztáznunk kell gyermekeink előtt.

Igaz, nem is olyan egyszerű dolog ez, mert maga az örökség, ami ránk maradt, az is nagyon bonyolult és ellentmondásokkal teli. Pusztaszer a honfoglalás emlékhelye, az Árpád-legenda megtestesítője, a földbirtokos úri Magyarország szent helye. S ez ellen már Ady is fellázadt, s a maga dévényi költői betörését úgy jellemezte, hogy ha „elátkozza százszor Pusztaszer, Mégis győztes, mégis új és magyar”. De az újabb történeti kutatások is sok mindent kétségessé tettek azokból a legendákból, amelyeket az úri Magyarország Pusztaszer köré vont. És a mi új honfoglalásunk, a földreform is olyan elemekkel terhelt, amelyek gátolják e hely egyértelmű minősítését a földreform jelképezőjeként. Szerencsére megvannak a legfőbb feltételek ahhoz, hogy mindezt elfogadhatóan tisztázzuk.

1896-ban a honfoglalástól számított ezredévet ünnepelte az úri Magyarország. S ehhez hozzáköltötte a honfoglalás legendáját: Árpád fejedelem vezérletével a hét magyar törzs hazánk mai földjére özönlött a Vereckei-szoroson keresztül, s az alpármezei csatában megdöntötte Szvatopluk szláv fejedelem birodalmát, és a győztes csata után a szeri pusztán Árpád vezérletével vérszerződést kötött a hét vezér és ott törvényeket hoztak.

A modern történettudomány az archeológia, a nyelvészet és számos más tudomány segítségével felderítette, hogy ez nem egészen

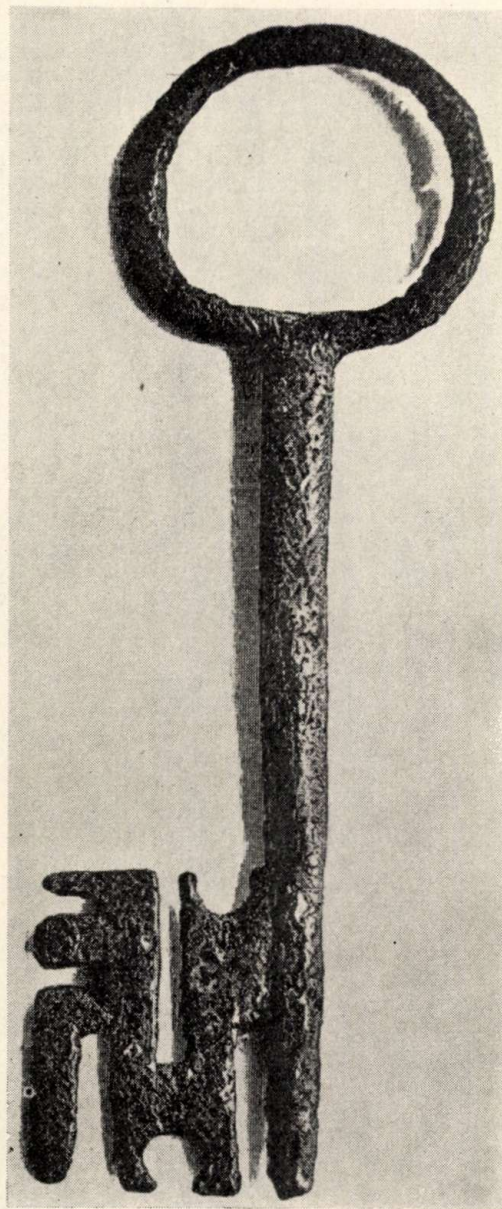

Románkori oszlopíő Pusztaszerről

így volt. Ma még sok mindenen vitakoznak ugyan, de néhány dolog biztosra vehető. Mindenekelőtt az, hogy a honfoglalás nem olyan egyszeri bevonulás volt, mint ahogyan azt a legenda festi. Egyes törzsek már korábban betelepültek a mai hazába, s a többi törzsek is valószínűleg több hullámban jöttek. A honfoglalás tehát hosszabb ideig tartott. Szvatopluk fejedelemnek sem volt olyan állama, hogy azt az alpármezei csatában meg lehetett volna dönteni. Vitatott, hogy a szláv állam milyen is volt tulajdonképpen, s nem is vitatott, hogy Szvatopluk már halott volt akkor, amikor a legendabeli csatában Árpád legyőzhette volna. Sok jel mutat arra, hogy szláv népek mellett jelentékeny szerepe volt itt akkor az avar népmaradványoknak, s esetleg a hun töredékeknek is. És Árpád fejedelem sem volt az az egyetlen honfoglaló vezér. Bizonyos, hogy két vezető tisztsége volt a honfoglaláskor a magyar törzsszövetségnek: a gyula és a kende, a békebeli és a hadi főember, s ezek egyike volt Árpád. Az Árpád-legenda később és fokozatosan alakul ki, de a millenniumra oly mértékben, hogy Árpád-émlék-műveket emeltek Pusztaszeren a honfoglalás emlékére.

Mi történt hát a szeri pusztán 896-ban, amire a mai és jövő nemzedéknek is emlékeznie kell? A magyar állam megalapítása ezen a földön. Maga a honfoglalás minden jel szerint hosszabb folyamat volt, aminek a vége 896. Bizonyos, hogy akkor, azon a helyen valahol összegyűltek a magyar (és nem magyar) törzsek vezetői és régi szóval szert, mai szóval országgyűlést tartottak, ahol mindnyájukra kötelező határozatokat, azaz törvényeket hoztak. Ezzel lett a többékevésbé laza törzsszövetségből állam.

Van tehát mire emlékeznünk Pusztaszeren. A magyar állam alapvetése történt ezen a földön: ez volt az elődje a feudális keresztény királyságnak, a török hódoltság kora két, illetőleg három Magyarországnak, az

*A pusztaszerei apátság templomkulcsa
(1820-as lelet)*

újkori rendi államnak, a kapitalista Magyarországának, az 1918-as Köztársaságnak, az 1919-es Tanácsköztársaságnak; s ez az első elődünk nekünk is, a munkás-paraszt hatalomnak, a Magyar Népköztársaságnak. Önmagunk megbecsülése, nemzeti történelmünk köteles tisztelete is parancsolja tehát, hogy tiszteljük ezt a múltat is, és ápoljuk ezt az emléket is.

Az érdekelt községek, a Szegedi Járás és Csongrád megye politikai szervei – elsősorban a Népfront-bizottságok – tettek is kezdeményezéseket: évről évre szervezik a pusztaszerei ünnepséget, erejükhez képest rendezték a terepet, régészeti feltárást kezdeményeztek és elkészítették a Pusztaszerei Nemzeti Park tervét. Többre azonban már nem futotta a saját erejükből.

De itt kapcsolódtak be a Hazafias Népfront országos szervei. Az Országos Elnökség mellett működő Honismereti Bizottság Pusztaszerei Emlékbizottságot hozott létre, amely három irányban dolgozott ki javaslatokat:

- a helynév rendezése,
- a pusztaszerei emlékezés politikai-történeti tartalma,
- a Pusztaszerei Nemzeti Emlékpark programja.

Mindhárom irányban serény munka és előkészítő tevékenység folyik, s már lényegében ki is bontakoztak a megoldások. Remény van arra, hogy még ez évben a döntések is megszületnek, s Pusztaszere elfoglalja méltó helyét hazánk emlékhelyei között: a magyar államalapítás helye, s ugyanitt kezdődött az új honfoglalás, az 1945. évi földreform. És megkezdődik a Nemzeti Emlékpark méltó megépítése is.

*Szerkesztőségünk 1971. IV. 29-i kelte-
zéssel kapta kézhez Erdei Ferentől e
cikk kéziratát.*